

Kim jest faszysta? Pytanie to wypada zadawać sobie coraz częściej, szczególnie w sytuacji, gdy „faszysta” nadużywany jest raz jako synonim prawnicowca, raz szowinisty czy seksisty, wreszcie choćby jako zwyczajne wyzwisko, które kończy wszelką dyskusję.

Często także maskujemy nim własną ignorancję lub najzwyczajniej kogoś krzywdzimy, szczególnie gdy jest to osoba lub ugrupowanie nam niemiłe – np. MOCZULSKI czy POROZUMIENIE CENTRUM... A może faszyzm jest stanem umysłu?

Kto zatem jest faszystą? Przedstawiamy wam poniżej artykuł GEORGE’A ORWELLA, który – całe szczęście – nie daje zbyt wielu odpowiedzi, ale bardzo umiejętnie stawia pytania; w tym przypadku udzielenie odpowiedzi należy do każdego z nas, czytelników.

REDAKCJA

Spośród wszystkich pytań, które w dzisiejszych czasach pozostają bez odpowiedzi, być może najważniejsze brzmi tak: „Co to jest faszyzm?”.

Jedna z amerykańskich instytucji zajmujących się badaniami opinii społecznej zadała to pytanie stu osobom i uzyskała odpowiedzi poczynając od „jest to czysta demokracja” aż do „jest to czysty diabolizm”. Gdyby w naszym kraju poprosić przeciętnego, rozsądnego obywatela, by zdefiniował faszyzm, zwykle wskaże na reżimy w Niemczech i we Włoszech. Daleko to jednak odbiega od prawdy, ponieważ nawet główne państwa faszystowskie znacznie różnią się od siebie pod względem struktury oraz ideologii.

Trudno na przykład umieścić Niemcy i Japonię w tej samej kategorii ustrojowej, a jeszcze gorzej by poszło z grupą niewielkich państw, które można określić jako faszystowskie. Zwykle przyjmuje się na przykład, iż faszyzm jest z natury nieodłączny od wojny, iż rozkwita w atmosferze hysterii wojennej oraz iż swoje problemy ekonomiczne może rozwiązywać wyłącznie poprzez zbrojenia bądź podbijanie obcych terytoriów. Jasne jest jednak, iż

wszystko to nieprawda w odniesieniu do, powiedzmy, Portugalii czy też rozmaitych dyktatur południowoamerykańskich. Albo znów: choć sądzi się, że jedną z charakterystycznych cech faszyzmu jest antysemityzm, to jednak niektóre ruchy faszystowskie nie są antysemickie. W uciążliwych sporach toczących się przez całe lata na łamach amerykańskich czasopism nie zdołano nawet zdecydować ostatecznie czy faszyzm jest jakąś formą kapitalizmu, czy też nią nie jest. Z drugiej jednak strony jeśli zastosujemy termin „faszyzm” do Niemiec, Japonii lub Włoch Mussoliniego, wiemy mniej więcej, o co chodzi. To w polityce wewnętrznej słowo „faszyzm” utraciło resztki swojego właściwego znaczenia. Jeżeli bowiem przegląda się prasę, można się łatwo przekonać, iż nie ma takiej grupy ludzi – na pewno też żadnej partii politycznej czy organizacji – której w ciągu ostatnich dziesięciu lat nie oskarżono by o faszyzm.

Nie chodzi mi tu o używanie tego terminu w mowie, tylko o to, co widziałem w druku. Czytałem więc słowa: „faszystowskie w sympatiach” bądź „o tendencji faszystowskiej” albo po prostu i zwyczajnie „faszyści”, stosowane z całą powagą pod adresem następujących zorganizowanych grup.

Konserwatyści. O wszystkich konserwatystach, bez względu na to czy prowadzili wobec Niemiec politykę jednostronnych ustępstw, czy też nie, utarło się mówić, iż są profaszystowskie. Zdaniem niektórych, brytyjskich rządów w Indiach i w koloniach zamorskich nie sposób nie nazwać faszystowskimi. Organizacji, którą można nazwać patriotyczną bądź tradycyjnego typu, przypina się łatkę kryptofaszyzmu lub „faszystowskiego sposobu myślenia”. Przykłady to: skauci, policja miejska, MI5¹, Legion Brytyjski². Zasadniczy dogmat brzmi tu następująco: „public schools” są wylęgarniami faszyzmu.

Socjaliści. obrońcy kapitalizmu w starym stylu (na przykład Sir Ernest Benn) utrzymują, iż socjalizm i faszyzm są tożsame. Niektórzy dziennikarze katolicycy twierdzą, iż w krajach okupowanych przez hitlerowców głównymi kolaborantami stali się socjaliści. To samo oskarżenie, tyle że z innych pozycji, wysuwa brytyjska partia komunistyczna w swoich okresach ultralewicowych. W latach 1930–1935 dziennik „Daily Worker”³ określał zwykle Partię Pracy epitetem „labourzystowskie faszyści”. Wtórzą temu inni lewicowi ekstremiści, na przykład anarchiści. Niektórzy nacjonaliści indyjscy uważają brytyjskie związki zawodowe za organizacje faszystowskie.

Komuniści. Istnieje liczna szkoła ideologiczna (przykłady: Rauschnig, Peter Drucker, James Burnham, F. A. Voigt), która nie chce przyznać, iż reżim nazistowski i sowiecki różnią się od siebie; jej przedstawiciele utrzymują, iż wszyscy faszyści i komuniści dążą – z grubsza biorąc – do tego samego oraz iż w pewnej mierze są to nawet ci sami ludzie. W artykułach wstępnych w „Timesie” (pisanych przed wojną) ZSRR był „krajem faszystowskim”. To wszystko powtarzają ze swoich pozycji anarchiści i trockiści.

Trockiści. Komuniści obciążają trockistów właściwych – czyli organizację założoną przez samego Trockiego – o to, iż tworzą oni kryptofaszystowski związek będący na żołdzie nazistów. Wierzyli w to powszechnie lewicowcy za czasów Frontu Ludowego. W swoim okresie ultralewicowym komuniści wysuwają zwykle to samo oskarżenie pod adresem wszystkich grup stojących na lewo od nich samych, na przykład partii Common Wealth czy też Independent Labour Party.⁴

Katolicy. Poza własnymi szeregami Kościół katolicki jest prawie powszechnie uważany za profaszystowski, zarówno przez jego wrogów, jak i przez osoby nastawione doń obojętnie.

Sprzeciwiający się wojnie. Pacyfiści oraz inni, którzy występują przeciw wojnie, oskarżeni bywają często nie tylko o to, iż ułatwiają działanie państwu Osi, ale także o to, iż z lekka faszyzują.

Popierający wojnę. Przeciwnicy wojny opierają zwykle swoje racje na przekonaniu, iż brytyjski imperializm jest czymś gorszym od nazizmu i skłonni są stosować termin „faszysta” do każdego, kto pragnie zwycięstwa militarnego nad Niemcami. Popierający People's Convention⁵ zbliżył się ku przekonaniu, iż przeciwstawienie się agresji nazistowskiej jest oznaką sympatii faszystowskich. Home Guard⁶ zaraz po jej sformowaniu otwarcie oskarżono o to, iż zamieniła się w organizację faszystowską. Na dobitkę cała lewica zdaje się stawiać znak równości między militarystką a faszyzmem. Uświadomieni politycznie szeregowcy zawsze nazywają swoich oficerów „ludźmi o umysłowości faszystowskiej” bądź „urodzonymi faszystami”. Ćwiczenia polowe, czyszczenie wszystkiego do połysku (jak to w wojsku), salutowanie oficerom – wszystko to uważane jest za prowadzące ku faszyzmowi. Przed wojną patrzono na zaciągnięcie się do Territorials⁷ jak na przejaw tendencji faszystowskich.

Nacjonaliści. Nacjonalizm uważany jest powszechnie za nieodłączny od faszyzmu, lecz sąd ów odnosi się za każdym razem tylko do takich ruchów narodowych, których nie aprobuje ten, kto go wygłasza. Nacjonalizm arabski, nacjonalizm polski, nacjonalizm fiński, indyjska Partia Kongresowa, Liga Muzułmańska⁸, syjonizm oraz IRA – wszystko to uważane jest za „faszystowskie”, jednak nie przez te same osoby.

Jak z tego wynika, słowo „faszyzm” – będące w powszechnym użytku – pozbawione jest niemal zupełnie znaczenia. Oczywiście, w rozmowach sfałszuje się tym słowem o wiele częściej niż w druku. Słyszałem, jak „faszyzmem” nazywano: rolników, sklepikarzy, Kredyt Społeczny⁹, kary cielesne w szkołach, polowanie na lisa, walki byków, Komitet 1922¹⁰, Komitet 1941¹¹, Kiplinga, Gandhiego, Czang-Kai-Szeka, homoseksualizm, audycje radiowe Priestleya, schroniska młodzieżowe, astrologię, kobiety, psy – i nie pamiętam co jeszcze.

W tym całym rozgardiaszu można jednak z pewnością znaleźć jakiś ukryty sens. Zaczniemy od tego, iż wiadomo, że istnieją bardzo wielkie różnice – niektóre z nich można bardzo łatwo wskazać, ale trudno byłoby je wyjaśnić – między reżimami, które nazwane są faszystowskimi a tymi, które uchodzą za demokratyczne. Po wtóre: jeśli „faszystowski” oznacza „sympatyzujący z Hitlerem”, niektóre z oskarżeń zebranych przeze mnie powyżej są z pewnością o wiele bardziej uzasadnione niż inne. Po trzecie: nawet ci, którzy bezzwrotnie rzucają na wszystkie strony słowem „faszyzm”, w każdym razie przywiązują doń jakieś emocjonalne znaczenie. Z grubsza biorąc, pod pojęciem „faszyzm” rozumieją oni coś okrutnego, pozbawionego skrupułów, prostackiego, obskurantckiego, antyliberalnego i antyrobotniczego. Wyjąwszy niewielką grupę sympatyków faszyzmu, każdy Anglik uznałby „fizyczne znęcanie się” za jego synonim. Akurat w tym wypadku to nadużywane słowo najbardziej zbliżyło się do swojego właściwego znaczenia.

Faszyzm jest jednak również pewnym systemem politycznym i gospodarczym. Czemu więc nie mamy jego jasnej i powszechnie uznanej definicji?

Niestety, takiej definicji nie będzie, przynajmniej jeszcze nie teraz. Wyjaśnienie dlaczego, zabrałoby zbyt wiele czasu, ale przyczyna jest przede wszystkim taka oto: nie sposób zdefiniować prawidłowo faszyzmu bez powiedzenia głośno o sprawach, o których ani faszyci, ani konserwatyści, ani też socjaliści jakiegokolwiek odcienia nie chcieliby wspominać. Wszystko, co można w tej chwili uczynić, to używać słowa „faszyzm” nieco bardziej oględnie, nie zaś – jak to się zwykle praktykuje – degradować je do rangi wyzwiska.

„Tribune”, z cyklu „As I Please”,

24 marca 1944

Tytuł pochodzi od tłumacza

¹ Skrót od „Military Intelligence 5”; chodzi o służby specjalne, których zadaniem jest obserwacja i likwidacja obcych siatek szpiegowskich działających na terenie Wielkiej Brytanii (przypis wydawców).

² The British Legion – organizacja działająca na rzecz pomocy weteranom służby wojennej i ich rodzinom. Założona w roku 1921, istnieje do dziś (przypis tłumacza).

³ Dawny dziennik Brytyjskiej Partii Komunistycznej (przypis tłumacza).

⁴ Common Wealth – niewielka brytyjska partia polityczna, założona w 1942 r. przez Sir Richarda Aclanda, posła liberalnego. Domagała się m.in. wspólnej własności dóbr produkcyjnych, równości społecznej, niepodległości dla kolonii brytyjskich, a po 1941 r. utworzenia przez aliantów drugiego frontu na Zachodzie. Common Wealth przetrwała do dziś, nie ma jednak jakiegokolwiek znaczenia politycznego, od dawna też nie uczestniczy w wyborach. Independent Labour Party (Niezależna Partia Pracy) powstała w 1893 r., w roku 1900 była jednym z założycieli tzw. Labour Representation Committee – zaczątką brytyjskiej Labour Party. W latach 20. wszelkie związki ILP z Partią Pracy zostały jednak zerwane, po II wojnie światowej ugrupowanie to praktycznie zakończyło działalność. Przez pewien czas jego członkiem był Orwell (przypis tłumacza).

⁵ Konwencja Ludowa – organizacja założona w Wielkiej Brytanii po wybuchu wojny przez komunistów, walcząca m.in. o szeroki dostęp do praw publicznych, wyższe zarobki, skuteczniejsze środki ochronne przeciw nalotom niemieckim itd. Niektórzy historycy twierdzą jednak, iż prawdziwym celem P.C. było agitowanie na rzecz wycofania się Anglii z wojny i paktowania z III Rzeszą. W lipcu 1941 r. organizacja ta zaczęła domagać się utworzenia drugiego frontu. Istniała do 1942 r. (przypis tłumacza).

⁶ Organizacja obrony cywilnej w W. Brytanii podczas II wojny światowej, składająca się z ochotników (przypis tłumacza).

⁷ Territorial Army – brytyjskie wojskowe siły ochotnicze, sformowane w roku 1907, w 1967 przekształcone w organizację skupiającą żołnierzy rezerwy (przypis tłumacza).

⁸ Organizacja założona w 1906 r., domagała się m.in. utworzenia w Indiach niezależnego państwa muzułmańskiego.

⁹ Chodzi tu zapewne o kanadyjską Partię Kredytu Społecznego utworzoną przez pochodzącego ze Szkocji majora Clifforda Douglasa (1878–1952). Posługując się własną teorią monetarną tłumaczył on działanie kapitalistycznego systemu finansowego utrzymując, iż praktyczne zastosowanie tej teorii pomoże przezwyciężyć każdą inflację i kryzys gospodarczy. Douglas stworzył też teorię polityczną wyjaśniającą m.in. rolę jednostki w państwie demokratycznym oraz prawa człowieka. Uważał on także, iż istnieje międzynarodowy spisek żydowsko-masoński. Kredyt społeczny cieszył się dawniej dość zmiennym powodzeniem w krajach Commonwealthu i w USA. Poważniejsze wpływy polityczne zdobył jedynie w dwóch kanadyjskich prowincjach, co trwało do 1968 r. (przypis tłumacza).

¹⁰ Komitet opiniodawczy utworzony w brytyjskiej Izbie Gmin w roku 1922 przez konserwatystów.

¹¹ Prawdopodobnie chodzi o tzw. Select Committee of Priviledges, brytyjską komisję parlamentarną.